

عن عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ:

﴿لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي طَلَبِ الْعِلْمِ لَطَلَبُوهُ وَ لَوْ بِسَفْكِ الْمُهْجِ وَ خَوْضِ اللَّجَجِ﴾

الكافي، جلد ۱، صفحه ۳۵

امام خامنه‌ای مدظله العالی:

درس خواندن و تهذیب اخلاق و هوشیاری سیاسی همراه با تلاش‌های انقلابی،
وظائفی هستند که دختران و پسران این نسل باید آنها را هرگز فراموش نکنند. ۱۳۹۸/۹/۲۴

عنوان:

استثنای مفرغ در کلام موجب

شناسنامه مطلب	
e-n-4	کد مطلب
نحو/استثنا	موضوع
بلاغت/اغراض حذف متعلق فعل	موضوع مرتبط
علمی/ادبیات عربی/نحو/سیوطی/کمک آموزشی/تبیین	رده
استثنا، استثنای مفرغ، اغراض حذف، حذف متعلق فعل، افاده عموم	برچسب
ارجاع و تمرین پایانی فایل در رده تحقیقی پژوهشی جای می‌گیرد.	توضیحات

پایگاه تزکیه‌ای، علمی، بصیرتی و مهارتی **نُمو**

nomov.ir

استثنای مفرغ استثنایی است که مستثنی منه در آن ذکر نشده باشد؛ مانند: «ما هذا إِلَّا شَجَرٌ». اما این که استثنای مفرغ اختصاص به کلام غیر موجب دارد یا نه، بین نحّات محل خلاف است.

باید دانست که اکثر نحویین استثنای مفرغ را تنها در کلام غیر موجب اجازه داده اند؛ یعنی کلامی که مسبوق به نفی یا نهی یا استفهام باشد؛ علت این امر نیز آن است که حذف مستثنی منه در کلام موجب دلالت مستثنی منه بر عموم می شود - به بیانی که ذوق بلاغی آن را اقتضا دارد^۱ - و این دلالت ثانوی فایده کلام را از بین می برد؛ به عنوان نمونه در مثال «حضر إِلَّا زید» دقت کنید. به این معنا است که «همه مردم آمدند مگر زید» آیا چنین چیزی ممکن است؟ این معنا مسلماً معنای غیر ممکن و باطلی است و هیچ گونه فائده ای ندارد^۲.

اما این نظر صحیح نیست زیرا که حذف مستثنی منه همیشه دلالت بر عموم نمی کند بلکه گاهی نیز دلالت بر خصوص دارد و این از قرائن فهمیده می شود. از این رو مستثنای مفرغ در کلام موجب نیز جائز است و هیچ نقص معنایی ندارد. مثلاً در عبارت «قَرَأْتُ إِلَّا يَوْمَ الْجُمُعَةِ» با این که مستثنی منه حذف شده و کلام موجب می باشد اما این عبارت صحیح است؛ زیرا مقصود متکلم جمیع ایام نیست بلکه مرادش ایام هفته یا ماه است. و تقدیر این عبارت به این صورت است: «أَوْقَعْتُ الْقِرَاءَةَ كُلَّ يَوْمٍ - أَيَّ كُلِّ يَوْمٍ مَتَوَقَّعَةٍ فِيهِ الْقِرَاءَةُ - إِلَّا يَوْمَ الْجُمُعَةِ»^۳؛

برای مطالعه بیشتر به کتاب «الحدائق الندية فی شرح الفوائد الصمدية، ص: ۳۹۳» مراجعه کنید و سپس برداشت نهایی خود را در این فقره از دعای امام موسی علیه السلام تطبیق نمایید.

«إلهی طمّوح الآمال قد خابت إلا لَدَيْكَ و معاكف الهمم قد تعطلت إلا عليك

و مذاهب العقول قد سمت إلا إِلَيْكَ»^۴

مطمئنناً از فصاحت حضرتش صلوات الله علیه شگفت زده خواهید شد.

۱ - نزدیک به همین معناست بلکه روح همین معناست عبارت تفتازانی در مختصر المعانی، ص: ۱۱۰

۲ - معانی النحو، ج ۲ ص ۲۱۴

۳ - شرح ابن عقیل، ج ۱ ص ۶۰۴

۴ - جمال الأسبوع بکمال العمل المشروع، ص: ۲۱۹